

Östergötlands natur 2017

Vad gjorde naturvårdsenheten?

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Förord	sid 3
Vi lyfte blicken över landskapet	sid 4-5
Vi samverkade och gav stöd	sid 6-7
Vi skyddade naturområden	sid 8-9
Vi skötte skyddade naturområden	sid 10-13
Vi skötte naturen för arters skull	sid 14-17
Vi förde naturens talan	sid 18-21
Vi drev naturum Tåkern	sid 22-23
Vi följde upp och lärde oss mer	sid 24-26
Vi är naturvårdsenheten	sid 27

Framsida: Naturreservatet Pålsbo äng Foto: Henry Stahre.
Denna sida: En av årets skogar där markägaren fått
ersättning för att det ska bli naturreservat.
Foto: Jens Johannesson

Förord

För Länsstyrelsens naturvårdsarbete var 2017 ett spännande år som kännetecknades av ökade resurser genom statsbudgeten. Arbetet har varit intensivt på många områden och det är vår förhoppning att denna skrift ska ge dig en god inblick, även om inte allt får plats att visas. Vår verksamhet bidrar till att bevara mångfalden i Östergötlands natur och att genomföra miljöpolitiken. Trevlig läsning önskar:

Mikael Norén

Emma Hagström

Ulrica Swärd

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Plan för hållbart landskap

Grön infrastruktur är nätverk av natur som bidrar till ett hållbart landskap. När naturliga livsmiljöer delas upp och isoleras i landskapet så förloras viktiga funktioner.

Länsstyrelsen arbetar med att ta fram en plan för att stärka och bevara grön infrastruktur, som hjälp vid all mark- och vattenanvändning.

Var finns förutsättningar?

Vi analyserar var i landskapet det finns särskilt mycket av biologiskt värdefulla livsmiljöer av en viss typ. Då ser vi var det finns förutsättningar för grön infrastruktur.

Under 2017 har vi arbetat med kartanalyser för livsmiljöerna vattendrag, eklandskap och blomrika gräsmarker.

Dialog med många

Vi har haft dialog med representanter från olika aktörer i landskapet - kommuner, markägare, myndigheter och frivilligorganisationer. Där har vi samtalat om vad som hotar livsmiljöerna, vad som behöver göras, och hur vi kan utforma en plan som visar hur vi alla kan ta hänsyn till landskapets värden.

Vi lyfte blicken över landskapet

I vattendrag utan fördämningar trivs öring.
Foto: Henry Stahre

Hagar och ängar har minskat i vårt landskap. Foto: Henry Stahre

Inte bara fåglar och kryp som trivs bland ekar. Foto: Annika Forsslund

Vi bjöd under året in till ett seminarium om ekosystemtjänster. Pollinering är en sådan livsviktig ekosystemtjänst, det vill säga en av många tjänster från naturen. Pollinerande insekter behövs för att bonden ska få goda skördar på åkrarna. Pollinerarna behöver ett nätverk av gräsmarker med olika blommor som kan ge insekterna mat under hela sommaren. Fotot visar en humlelik dagsvärmare i Månhult, Malexander. Foto: Tommy Karlsson

Friluftskonferens

I augusti höll Länsstyrelsen en konferens "Friluftsliv för alla – hur lockar vi nya grupper till fysisk aktivitet och naturupplevelser" med mer än 100 deltagare.

Landshövdingen talade om vikten av att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv.

Det är det övergripande målet med regeringens friluftspolitik – och är viktigt för en god folkhälsa och hållbar tillväxt på landsbygden.

Den fysiska planeringen lyftes som ett viktigt verktyg för att säkerställa den tätortsnära naturen samt för att lösa målkonflikter vad gäller markanvändande.

LONA-bidrag

Allt fler kommuner nyttjar möjligheten att söka pengar för lokala naturvårdsprojekt. I år beviljade vi 2,6 miljoner kr till 17 projekt, bland annat:

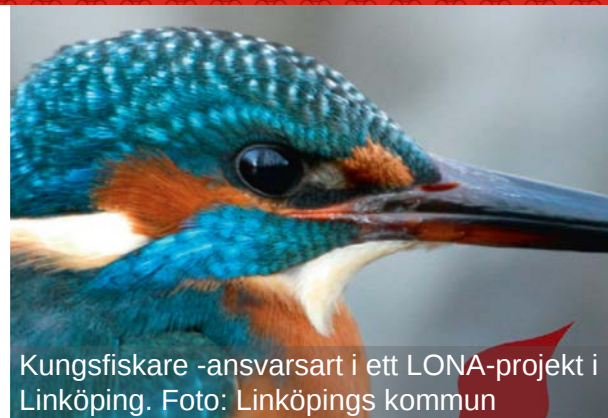
- Skolskogar i Finspångs tätorter
- Hydrologisk återställning Jonsbergsån
- Skapa brynzoner i Motala
- Ny utställningsdel i naturum Sommen

Vi samverkade och gav stöd

Friluftskonferens i Tinnerö rundloge.

Foto: Hanna Höglund

Kungsfiskare -ansvarsart i ett LONA-projekt i Linköping. Foto: Linköpings kommun

Under året har kommunerna tagit 10 LONA-projekt i mål. Ett av dessa projekt som slutredovisats är "Utveckling av Ramunderbergets naturreservat" som Söderköpings kommun har drivit. Här visar Ramundertrollet en ny skylt som är en av de åtgärder som gjorts. Foto: Suzan Runard

Naturresevat & bevarandeplaner

I år har vi bildat 13 nya resevat och i somras firade vi länets 250:e! Den sammanlagda ytan skyddad skog är nu nästan 17 000 hektar, vilket är drygt 2 procent av den totala skogsmarken.

För flertalet Natura 2000-områden har vi skrivit nya bevarandeplaner med tydligare mål för hur naturvärdena ska bevaras.

Framtida naturresevat

Under årets skogsinventering har vi hittat cirka 1000 hektar skogsmark med så höga naturvärden att de bör skyddas långsiktigt. Mager tallskog är det vanligaste men även gamla gran- och ädellövmiljöer har hittats.

Ett positivt samarbete med Boxholms skogar har inletts, som förhoppningsvis leder till ytterligare naturresevat.

Samarbeten & utbildning

Under hösten arrangerade vi en träff för sydlänen. Deltagare kom från flera länsstyrelser och Naturvårdsverket. Vi besökte många vackra områden i Kolmården och diskuterade intressanta frågor.

För att skydda rätt områden i skogen har vi också fortbildat oss i artkunskap.

Vi skyddade naturområden

Vi har uppdaterat 70 bevarandeplaner.
Foto: Thomas Johansson

I skogsinventeringen har vi besökt över 30 områden. Foto: Jens Johannesson

Igelkotttröksvamp, vacker signalart i skog!
Foto: Jens Johannesson

Skogarna kring sjön Yxningen är vilda och vackra. Här finns stora naturreservat och nya är under bildande. Den varierade topografin med branter och djupa dalgångar är säkert en av orsakerna till att området hyser så många gamla orörda skogar. Fotograf: Jens Johannesson.

Upphandlingar och avtal

Vi har under året gjort ett flertal större och mindre upphandlingar av tjänster och material och skrivit avtal som omfattar bland annat strandängsfräsning, gränsmarkering, skyltställ, röjning och manuellt jobb, rastplatsbord, maskinavverkning, pekskyltar, skyltramar och trädgårdsgårdar.

Åtgärder i över 125 områden

Vi har i år gjort skötselåtgärder i drygt 125 skyddade områden för en kostnad av ca 9,6 miljoner kronor. I begreppet skötsel ingår även restaureringar, åtgärder för friluftsliv, information och tillgänglighet. Utöver det har vi även fleråriga avtal för bete, underhåll av vägar och parkeringar mm för ca 2,4 miljoner kronor.

Bevara bra bete

I skyddade områden går mycket tid och pengar till att sköta odlingslandskap. Bra samarbete med markägare och djurägare är A och O. Vi hanterar årligen ca 35 betesavtal och 20-talet slåtteravtal. Ibland behövs extra insatser såsom den driftsanalys av djurhållning som vi i år tagit fram för ett Natura 2000-område.

Vi skötte skyddade naturområden

För att våra besökare ska få en bekvämare upplevelse av reservatet anordnar vi ofta olika typer av rastplatser. Ibland en enkel bänk, ibland fikabord eller som här i Bråvikens naturreservat en grillplats med vindskydd. I år har vi placerat ut 30 fikabord, 10 grillar och två vindskydd runt om i länet. Foto: Marcelle Johansson

Life Coast Benefit

Vi har utfört rójningar och ordnat bete till ca 240 hektar mark, anlagt 5 km vandringsled och tagit fram nya skyltar för tre reservat.

Vi har fått hävdpräglade arealer på ca 100 hektar i Ämtö och Kvädöfjärdens naturreservat prövade för jordbruksersättning.

Vi har även påbörjat nya restaureringar om ca 65 hektar i naturreservaten Eknön, Herrborum och Missjö.

Drygt 6 km stängsel har satts upp i projektet i år. Foto: Martin Larsson

Life Bridging the Gap

2017 startade vi ett nytt ekprojekt i Östergötland som ska hålla på till 2022. Under året har vi planerat de åtgärder vi ska göra under projektet. Vi har även utbildat arborister i veteranisering, en naturvårdsmetod där yngre träd tillfogas skador. Syftet är att skapa och efterlikna miljöer som finns i riktigt gamla träd. Arboristerna har i år startat med att veteranisera 50 träd i Runstorps naturreservat.

Blixtnedslag skapat med motorsåg i Runstorp naturreservat. Foto: Frida Nilsson

Life Taiga

Under året har vi genomfört två naturvårdsbränningar på sammanlagt 29 hektar i Orrkojgölarnas och Kvädöfjärdens naturreservat.

En insektsinventering har genomförts för att se bränningarnas effekt. Vi har även byggt ett vindskydd och en spång i Orrkojgölarna för besökare.

Projektet har också genomfört en resa till USA som gav mycket inspiration och kunskap.

Naturvårdsbränning i Orrkojgölarna 6:e maj. Foto: Magnus Melander

I projektet Life Coast Benefit har vi börjat med minkbekämpning i skärgården. Genom fällfångst samt jakt med hund och vapen har mer än 40 minkar tagits bort från området öster om Aspöja i Sankt Anna. Med tanke på att insatsen bara genomförts under en vårmånad och tre höstmånader verkar hotet från mink mot skärgårdens fågelliv vara större än vi befarat.
Foto: Martin Larsson

Stora skötselinsatser

Ett axplock av åtgärder för hotade arter under året:

- Skötsel för dårgräsfjäril på 11 platser.
- Skötsel för vildbin och sandödlor på 23 platser.
- Skötsel för mosippa på 11 platser.

Fjäril nära utrotning

Inventeringar har visat att den hotade fjärilen kronärtsblåvinge endast finns kvar på tre platser i hela Sverige. Läget är således akut och i samarbete med Länsstyrelsen i Kalmar planerar vi åtgärder för att vända trenden. Bland annat har vi tagit fram ett program för odling och utsättning av fjärilen.

Räddningsaktion för unik groda

Hannäs i Åtvidaberg är den enda platsen i Sverige där gölgroda och ätlig groda förekommer tillsammans. Grodorna hotas av för surt vatten som stör deras reproduktion. Länsstyrelsen har därför kalkat vattnet. I samarbete med Himmelstalundsgymnasiet har vi också gjort försök med att föda upp grodornas yngel i akvarium.

Vi skötte naturen för arters skull

Schaktning för vildbin. Foto: Tommy Karlsson

Kronärtsblåvinge. Foto: Tommy Karlsson

Gölgroda. Foto Tommy Karlsson.

Östergötlands kalkkärr på slätten är relativt välkända. Kunskapen om de något mindre kalkrika, men nog så värdefulla medelrikkärren i skogsbygderna är desto sämre. För att råda bot på detta har vi påbörjat en kunskapssammanställning och inventering av dessa miljöer. Under 2017 besöktes ett femtiotal potentiella medelrikkärr i Ödehog, Boxholm och Ydre. På bilden Långkärren i Västra Harg. Foton: Tommy Karlsson.

Dvärgflickslända

Ängsnycklar

Östgötar renoverar hos öringen

Den 10 september fick Länsstyrelsen hjälp att återskapa bäckmiljön i Skriketorpsravinen i Åby. Ett tjugotal frivilliga hjälptes åt att putta tillbaka de block och stenar som rensats ur ån under historiska verksamheter. Idag är det öring och andra naturvärden som står i fokus i ravinen som är skyddad som natura 2000-område. Öringen har nu fått förbättrade och mer naturliga livsmiljöer i Skriketorpsravinen.

Hotad fisk spåras med ny teknik

I vattenprover från Svartån analyserar vi DNA-spår från fisk. Vi hoppas få svar på vilka fiskarter som lever mellan vattenkraftverken. Särskilt intressant är att kartlägga förekomsten av fisken asp. En hotad art som fått ett nationellt åtgärdsprogram. För att säkra artens långsiktiga överlevnad behövs fria vandringsvägar, anpassad vattenreglering och återskapade lekmiljöer.

Andra åtgärder vi gjort i vatten

- Genomfört en nationell konferens om sjörestaurering i Linköping.
- Restaurerat vattenmiljöer i fem biologiskt värdefulla vattendrag.
- Följt upp flodpärlmusslans reproduktion i Bultsjöån.
- Fiskvandring i Svartån.
- Inventerat havs- och sötvattensmiljöer.
- Stöttat kommuners vattenvård.

Öring. En art som fått en bättre tillvaro i Skriketorpsravinen. Foto: Lars Vallin

DNA-prov – ny metod att kartlägga fisk?
Foto: Mirja Kalms

Restaurerad sträcka i Olstorpbäckens naturreservat. Foto: Mathias Ibbe

Skriketorpravinens Natura 2000-område återställs från historisk påverkan. Något som bland annat kommer gynna de havsöringar som använder Pjältån som lek- och uppväxtmiljö.
Foto: Dan Skarin

Naturen hittar hem

Vi bevakar att de gröna värdena tas tillvara vid det ökande bostadsbyggandet i länet. Ett gott exempel är Smedstadbäcken i Vallastaden där vi deltog i kommunens planer som förvandlade ett enformigt dike till en vacker oas för avkoppling och som även bidrar med flera andra ekosystemtjänster såsom rening av dagvatten.

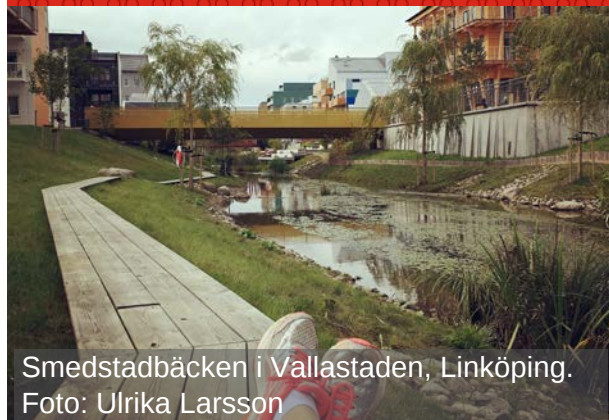
Rätt träd på rätt plats

Vi har gjort kartläggningar av regionala värdetrakter för olika trädslag samt kartlagt den gröna infrastrukturen för ädellöv och artrika gräsmarker. Dessa kartor har gett oss ett bra stöd vid bedömningen i ärenden som gäller igenplantering av jordbruksmark, uppodling av betesmark och odling av energigrödor och julgranar.

Koll på kablar

Infrastrukturen på landsbygden digitaliseras, elsäkras och miljöanpassas. För att få till lösningar så att inga naturvärden skadas har vi under året granskat kartor på hundratals mil schaktningar för bredband, elkablar samt vatten- och avloppsledningar. I vissa fall har vi även gjort tillsyn i fält.

Vi förde naturens talan

Vi har utvecklat vårt tillsynsarbete genom att delta i Miljösamverkan Sveriges projekt kring stärkt grön tillsyn. Vårt fokus har legat på att följa upp biotopskyddsdispenser för alléer. Vi har kontrollerat att rätt träd har åtgärdats och att återplantering skett så som det står i besluten. Foto: Adam Bergner

Miljöanpassning av dammar

Länsstyrelsen har under året fått mer pengar för att arbeta mer med planerad tillsyn av dammar och vattenkraftverk. Tillsynen är viktig för att miljöanpassa dammar och vattenkraftverk och uppnå miljökvalitetsnormerna för vatten. Under året har vi kontrollerat både dammar som har tillstånd och som saknar tillstånd. Gemensamt är att de ligger i några av Östergötlands mest värdefulla vattenmiljöer.

Förbud för fula fiskar

För att odla eller sätta ut fisk och skaldjur i naturvatten krävs tillstånd av Länsstyrelsen. Prövningarna gör vi för att minska risken för negativa effekter i naturmiljön. Främmande arter kan ställa till med bekymmer då de kan konkurrera ut den naturliga faunan eller föra med sig sjukdomar. En olagligt utplanterad piraya blev uppmärksammas av tidningarna i somras då en fritidsfiskare fångat den.

Fritidsfiske

Fiskresursen är en viktig del i utvecklingen av fisketurismen och det rörliga friluftslivet. Samtidigt är det nödvändigt att skydda fiskbestånden från överutnyttjande. Som kustlän deltar vi därför tillsammans med flera andra länsstyrelser i projektet "ReFisk". Projektets syfte är att ta fram gemensamma förslag på nya fiskevårdande regler inom kustområdet.

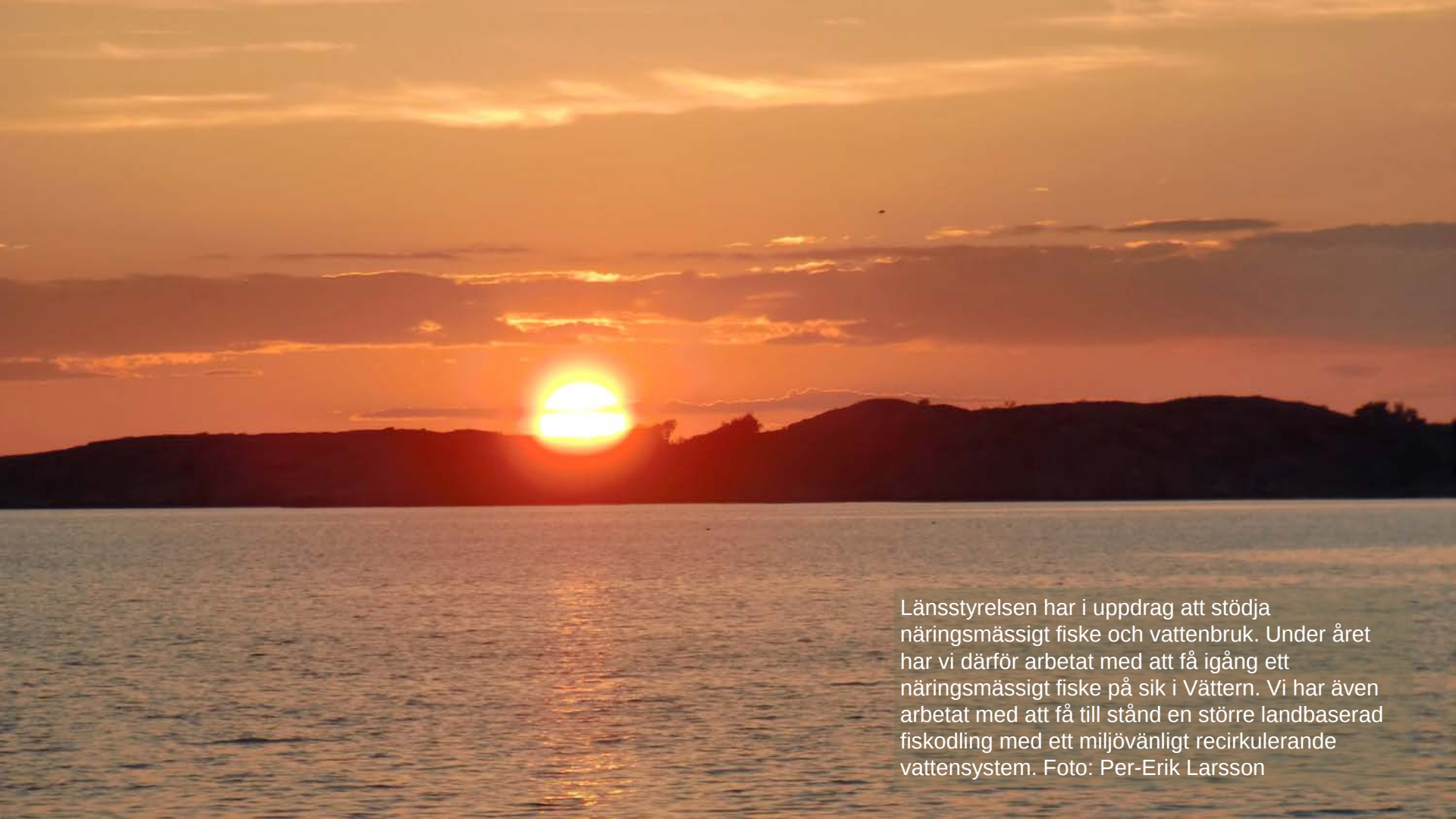
Tillsyn av Folkströmsdammen, Finspång.
Foto: Erika Melander

Olagligt inplanterad piraya fångad i Motala Ström, Norrköping. Foto: Jonatan Rosales

Vi jobbar med att öka tillgängligheten för fritidsfiske. Foto: Per-Erik Larsson

Länsstyrelsen har i uppdrag att stödja näringsmässigt fiske och vattenbruk. Under året har vi därför arbetat med att få igång ett näringsmässigt fiske på sik i Vättern. Vi har även arbetat med att få till stånd en större landbaserad fiskodling med ett miljövänligt recirkulerande vattensystem. Foto: Per-Erik Larsson

5-årskalas med tårta

Den 25 maj firade vi 5 år och 400 000 besök sedan invigningen. Många barn gick på skattjakt, blev fadder till ett djur, håvade och lekte naturlekar. Redan då märktes att förra årets restaurering av häckningsöar och strandlinje lyckats. Rödbenor, mindre strandpipare och en mängd skrattnåsar valde att häcka på öarna.

Kunskap om biologisk mångfald

Dagligen under säsongen har vi tillsammans med besökare artbestämt och rapporterat på Artportalen för att öka kunskapen om Tåkerns biologiska mångfald. Vi har visat växter, grodor, snokar och fåglar genom temadagar, guidningar och kikarskola. Under den dagliga håvningen har vi visat en mängd ryggradslösa djur på land och i vatten.

Öringvecka och Örnens dag

Tillsammans med Ödeshögs kommun arrangerade vi en öringvecka med föredrag om Vätterns fiskar, öring och vattendragsrestaurering. Öringsafari för barn i pannlampans sken var mycket populärt på höstlovet.

Säsongen avslutade med "örnens dag" då Tåkerns fältstation bland annat visade ringmärkning.

Vi drev naturum Tåkern

5-årskalas på naturum. Foto: Malin G Feldt

Videsvärmare. Foto: Torbjörn Blixt

Naturum Tåkern 2017:
78 000 besökare

8 043 deltagare vid arrangemang

Barn håvar småkryp från bryggan vid naturum Tåkern. Naturum erbjuder ett varierat program där vi visar naturens mångfald av växter, småkryp, fåglar och kulturarv. Vi berättar om olika ekosystemtjänster vi får från Tåkern, och om skydd och skötsel av naturen. Vi fångar säsongens höjdpunkter. Foto: Luunga Munasinyungwe

Vad tycker reservatsbesökarna?

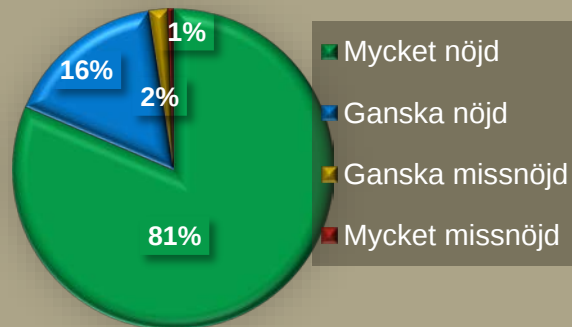
För att kunna förbättra upplevelsen för våra besökare i länets naturreservat utförde vi en enkätundersökning i Bokö, Fjällmossen, Hackelboö, Kungsbro och Trollegater. Besökarna fick svara på frågor om vilka de är, vilka friluftaktiviteter de ägnat sig åt, hur de upplever skötseln i reservatet. Drygt 200 enkätsvar samlades in.

Svaren är ett bra underlag inför nästa års prioriteringar av reservatens skötsel. Till exempel visar resultatet att 66 % av besökarna i Trollegater är där för första gången. Då är det extra viktigt att det finns bra vägvisning och information.

Vilka arter finns i skyddad natur?

Vi har utfört en studie av de gamla ihåliga ekarna kring Boo gård, ett Natura 2000-område intill Västra Hargs naturreservat. Totalt hittades 130 vedlevande skalbaggar. Två av dem är rödlistade: skeppsvarvsfluga och gulbent kamklobagge. Ytterligare 13 arter är ovanliga och kräver miljöer med gamla ekar eller andra lövträd.

Vi följde upp och lärde oss mer

Hur nöjd är du med ditt besök i reservatet?

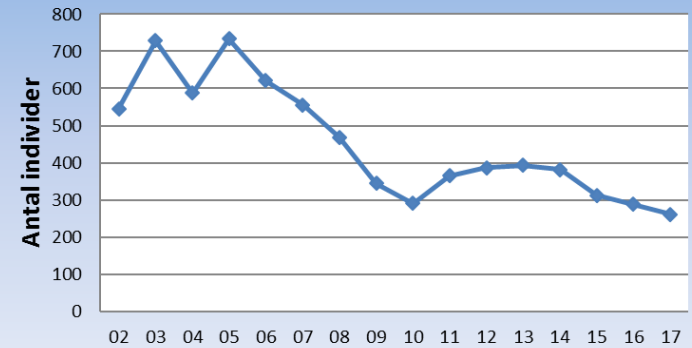
Bad och fika är några av de mest populära aktiviteterna. Foto: Henry Stahre

Skalbaggsfälla på ihålig ek vid Boo gård. Foto: Nicklas Jansson

Fisktärna

Fisktärnan är en prioriterad art i EU:s fågeldirektiv och är därför viktig att följa upp på Vätterns fågelskärr. Trenden är tyvärr nedåtgående och antalet häckande individer har i stort sett halverats från början på 2000-talet. Foto: Ulf Alvin

Vätternfåglarnas tillstånd

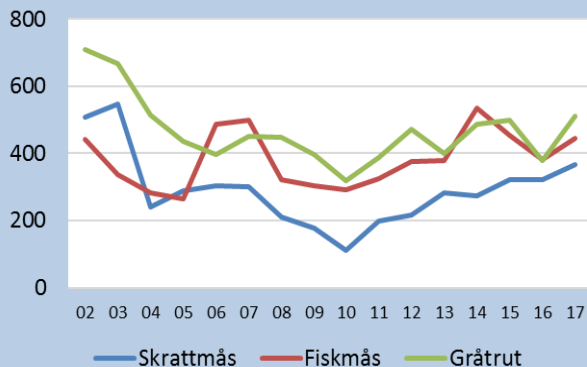
Sedan 2002 har länsstyrelserna runt Vättern haft gemensam övervakning av häckande fåglar i norra delen av sjön. Det är ett viktigt underlag vid bland annat uppföljning av Vätterns status och vid diskussion kring friluftslivs- och fiskeintressen. Totalt besöker vi ett 90-tal skär varje år. Fiskmåsen har varierat i antal, men legat runt 400 par, medan gråtrut och skratrmås haft en nedåtgående trend fram till 2010. Därefter har trenden vänt något uppåt.

Övervakning av hotade växter

Syftet med "floraväkteri" är att följa utvecklingen för alla rödlistade växtarter i länet. För det mesta görs arbetet ute i naturen av ideella personer. Verksamheten har pågått i snart 20 år och i år har 60 personer besökt ca 400 platser för att uppskatta bestånden av 60 rödlistade arter. En av våra mest hotade växter som övervakas är drakblomma. Den är klassad som starkt hotad och känd från en handfull platser i länet.

Måsfåglar

Efter minskning på 2010-talet ser vi nu åter en kraftigt ökning av skarv. Foto: Ulf Alvin.

Drakblomman växer bland annat i branterna på Omberg. Foto: Kurt Adolfsson

Vi är naturvårdsenheten

Foto: Mirja Kalms

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

RAPPORT NR 2018:1

ISBN: 978-91-7488-454-8

Redaktör och form: Lisa Johansson

Text: Lars Gezeliuss, Malin Granlund-
Feldt, Carina Greiff-Andersson,
Linnea Holmstrand, Mathias Ibbe,
Nicklas Jansson, Lisa Johansson,
Susanne Karlsson, Tommy Karlsson,
Martin Larsson, Per-Erik Larsson,
Ulrika Larsson, Magnus Melander,
Mikael Norén, Eva Siljeholm,
Linda Vålberg.

[Lansstyrelsen.se/ostergotland](https://lansstyrelsen.se/ostergotland)

Länsstyrelsen Östergötland

Östgötagatan 3

581 86 Linköping

Tel: 010-223 50 00

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND